

YETİŞKİN KRONİK HASTALARDA ALLAH'A BAĞLANMA, DUYGU DURUMU VE YAŞAM MEMNUNİYETİ İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN ATTACHMENT TO GOD, MOOD AND LIFE
SATISFACTION IN ADULT CHRONIC PATIENTS

FATMA SAĞLAM DEMİRKAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ, KAFKAS ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI
RESEARCH ASISTANT, UNIVERSITY OF KAFKAS FACULTY OF THEOLOGY, DEPARTMENT OF
PSYCHOLOGY OF RELIGION

saglam.fatma@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-7085-9919>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.712455>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

1 Nisan / April 2020

Kabul Tarihi / Accepted

18 Haziran / June 2020

Yayın Tarihi / Published

Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Haziran / June

Atıf / Cite as

Demirkan, Fatma Sağlam, "Yetişkin Kronik Hastalarda Allah'a Bağlanma, Duygu Durumu ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi [The Relationship Between Attachment to God, Mood and Life Satisfaction in Adult Chronic Patients]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 7/1 (Haziran/June 2020): 449-482

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

SCREENED BY

 iThenticate
Professional Plagiarism Prevention

YETİŞKİN KRONİK HASTALARDA ALLAH'A BAĞLANMA, DUYGU DURUMU VE YAŞAM MEMNUNİYETİ İLİŞKİSİ¹²

Öz

Bu araştırma, yetişkin kronik hastalarının; yakın ilişkilerde yetişkin bireylere yönelik geliştirdikleri bağlanma biçimlerini, hangi bağlanma biçimiyle Allah'a bağlandıklarını, olumlu/olumsuz duygu durumlarından hangisinin daha fazla geliştiğini ve yaşam memnuniyeti ile bağlanma biçimleri ve duygu durumları arasında ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amaçlı yürütülmüştür. Bu çalışmada tarama yönteminin ve anket tekniğinin kullanıldığı için bu araştırma saha araştırması niteliğine sahiptir. Araştırma örneklemini, Türkiye'nin farklı illerinde ikamet edip kamu sağlık kurumlarında veya özel sağlık kurumlarında diyaliz tedavisi alan 609 hastadan oluşmaktadır. Örneklemin yaş aralığı 20 ile 95 ve yaş ortalaması 60,62'dir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Yetişkin Bağlanma Tarzları Ölçeği, Tanrı'ya Bağlanma Tarzları Ölçeği ve Yaşam Memnuniyeti Ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPSS paket programıyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; yaşam memnuniyeti ile bağlanma biçimleri ve duygu durumu arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda hem bağlanma biçimleri hem de yaşam memnuniyeti ile yaş, cinsiyet, medeni durum, sosyoekonomik durum ve eğitim durumu grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın, kendinden sonraki çalışmalara ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine veri sağlayacağı ve böylelikle psikoloji ve din psikolojisi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Özet

Her geçen yıl yaşanan nüfus artışına, yetersiz sağlık yaşam koşullarına ve diğer nedenlere bağlı olarak kronik hastaların sayısında artış gözlemlenmektedir. Yaşanan kronik hastalıklar nedeniyle doku kaybı ve doku kaybının bir organda sonlanmasıyla organ kaybı gerçekleşir. Organ kaybına bağlı olarak gerçekleşen ölüm oranını yüksek olduğu görülür. Ölüm oranını yüksek olduğu kronik hastalıklardan biri kronik böbrek yetmezliğidir. Kronik böbrek yetmezliği beş evreden oluşur ve hastalık son evresine ulaştığında organ kaybı gerçekleşmiş olur. Bu evredeki hastaların RRT (renal replasman tedavisi) alması zorunlu hale gelir. Son dönem böbrek yetmezliğinin en sık görülen nedenleri arasında diyabet, glomerulnefrit ve hipertansiyon yer alır. Kronik böbrek yetmezliğinin dünya çapında önemli bir sağlık problemi olarak görülmesinin nedeni ölüm oranının yüksek olmasıdır. Dünyada bir milyona yakın kişinin kronik böbrek yetmezliği ile mücadele ettiği ve bunların dünya nüfusunun yaklaşık %10-16'sını oluşturduğu bilinmektedir. Ülkemizde 2018 verilerine göre RRT alan SDBY (Son Dönem Böbrek Yetmezliği) hasta sayısı 81055 olup insidansı 149.2, prevalansı ise 988.4'dur. Bu hastaların 60.643'ü hemodiyaliz tedavisi, 3.192'si periton diyaliz tedavisi, 17.220'si ise transplantasyon tedavisi almıştır. 2018 yılında çocuk hastalar da dâhil olmak üzere sürekli RRT'ye başlayan hasta sayısı 12.232'dir. Kronik böbrek yetmezliğine veya diyaliz tedavisine bağlı olarak hastalarda fiziksel, sosyal, psikolojik ve mental sorunlar gelişebilmektedir. Bu hastalarda ağrı, kramp, tansiyon değerlerinin değişimi, KBY'ye (Kronik böbrek yetmezliği) bağlı farklı hastalıkların gelişmesi, uyku bozuklukları, unutkanlık, demans, cinsel sorunlar, tedaviye uyum sorunu, depresyon, anksiyete ve panik bozukluk ve sosyalizasyon en sık görülen problemler arasında yer alır. Bazı çalışmalarda hem anksiyete bozukluğu

¹ Bu çalışma 2020 yılında Doç. Dr. Mehmet ATALAY Danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan "Diyaliz Hastalarında Bağlanma, Dini Başa Çıkma ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Çalışma için 08.06.2018 tarihinde Prof. Dr. Selçuk URAL başkanlığında toplanan Kafkas Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun onayı bulunmaktadır.

hem de depresyonun güvensiz bağlanma tarzı ile bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Bu verilerden hareketle yakın ilişkilere bağlı gelişen bağlanma tarzlarının, bireylerin psikolojik durumuna etki ettiği söylenebilir.

Bağlanma figürüyle olumlu ilişkiler geliştiren ve bağlanma figürüne güvenli bağlanan çocuklar kendilerini sevilen ve değerli bireyler olarak algırlar. Diğer bireyleri de güvenilir, destekleyici ve sorumlu bireyler olarak görürler. Bağlanma figürü ile olumsuz ilişkiler geliştiren ve ona güvensiz bağlanan çocuklar ise kendilerini seilmeye değer biri olarak görmezler ve diğerlerini de güvenilmez, tutarsız kişiler olarak algırlar. Kirkpatrick, Tanrı'ya bağlanma ile kişilerarası bağlanma yapısının birbirine benzerlik gösterdiğini ifade eder. Kirkpatrick, kişilerarası bağlanma ilişkisinde dört duruma vurgu yapar. (1) Birey korktuğunda, sıkıntılı durumlarda ya da tehlike anında bağlanma figürüne yakın olmak ister. (2) Bağlanma figürü bağlanana koruma sağladığı için güvenilirdir. (3) Bağlanma figürü davranışlarında tutarlıdır. (4) Bağlanma figürünün varlığı süreklilik gösterir. Kirkpatrick de bu dört durumdan hareketle Tanrı'ya bağlanma olgusunu açıklar.

Bağlanma ve yaşam memnuniyeti üzerine yapılan bazı çalışmalarda bağlanma ve yaşam memnuniyeti arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kaygılı bağlanan bireyler, diğerleri tarafından reddedilme ve terk edilme korkusunu yoğun olarak yaşarlar ve olumsuz duygulara sahiptirler. Kaçınmalı bağlanan bireyler ise yakın ilişkiden kaçınırlar, daha fazla bağımsız hareket etmeye ihtiyaç duyarlar ve özgüvenleri düşektir. Güvenli bağlanan bireyler kendilerine ve diğerlerine yönelik olumlu ve duygu ve düşüncelere sahip olmaları sebebiyle yakın ilişki kurmaya daha eğilimlidirler. Yetişkin bağlanma stilleri, depresyon, umutsuzluk ve yaşam memnuniyeti araçları olarak adaptif ve maladaptif mükemmeliyetçilik üzerine yapılan bir araştırmada; adaptif mükemmeliyetçilik ile yaşam memnuniyeti arasında pozitif ilişki, adaptif mükemmeliyetçilik ile depresyon, umutsuzluk ve güvensiz (kaygılı ve kaçınmalı) bağlanma ile arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Maladaptif mükemmeliyetçilik ile yaşam memnuniyeti arasında negatif ilişki; maladaptif mükemmeliyetçilik ile depresyon, umutsuzluk ve güvensiz bağlanma biçimleri arasında pozitif ilişki vardır. Başka bir çalışmada, stres yaratan duygularla mücadele eden ve Allah'a güvenli bağlanan bireylerin psikolojik sorunlarının daha az ve yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kronik hastaların duyu durumu ile bağlanma tarzları ve yaşam memnuniyeti arasında ilişki olduğu söylenebilir. Yaptığımız çalışmada olumlu duygulara sahip olan diyaliz hastalarının daha fazla güvenli bağlanma tarzı geliştirdiği ve yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bartholomew ve Horowitz da yaşam olayları karşısında bireyin kaçınma durumunun ve kaygı düzeyinin yüksek ve ya düşük olmasına göre dörtlü bağlanma biçimlerini sınıflandırmışlardır. Yaşam olayları karşısında kaçınma ve kaygı düzeylerinden en az birinin yüksek olması bağlanma figürüne yönelik güvensiz bağlanma, kaçınma ve kaygı düzeylerinin düşük olması ise bağlanma figürüne yönelik güvenli bağlanma tarzının geliştiğini ifade etmektedir. Bağlanma figürüne güvenli bağlanan diyaliz hastalarının daha çok olumlu duyu durumuna sahip olduğu ve bu bireylerin güvensiz bağlanan bireylere nazaran yaşam memnuniyetinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sebeple bireylerin sahip olduğu bağlanma biçimleri, onların yaşam şekillerine ve sorunlarla başa çıkmada nasıl bir yol izleyeceğini belirlemektedir. Unutulmamalıdır ki erken çocukluk dönemindeki ebeveynin; ulaşabilir olması, ihtiyaçlara cevap verebilir olması, güvenli üs görevi görüp görmemesi ve dini değerlere sahip olup olmaması ilerleyen zamanlarda bireyin akrana, eşe ve Allah'a nasıl bir bağlılık geliştireceğine yön vermektedir ve birçok çalışma bu yönde sonuçlar elde etmiştir.

Bu araştırma 2018-2019 yılları arasında Ardahan, İstanbul, İzmir, Kars, Kayseri, Manisa ve diğer şehirlerinde yaşayan diyaliz hastalarının bağlanma tarzları, duyu durumları ve yaşam memnuniyetleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amaçlı gerçek-

leştirilmiştir. 571 diyaliz hastasına diyaliz merkezlerinde, 38 diyaliz hastasına ise sosyal paylaşım sitelerinde anket soruları yöneltilerek veriler toplanmıştır. Verilerin toplanmasında yetişkin bağlanma biçimlerini ölçmek için Hazan & Shaver'in yetişkin bağlanma ölçeği (1987), Allah'a bağlanma biçimlerini ölçmek için Kirkpatrick & Shaver'in Allah'a bağlanma ölçeği (1992) ve yaşam memnuniyetini ölçmek için Lavalley ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen "Yaşam Memnuniyeti Ölçeği" kullanılmıştır. Veri analizinde, analiz türüne karar verilirken değişken türleri, normallik ve homojenlik varsayımları dikkate alınmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenin kategorik olduğu durumlarda ki-kare analizi kullanılmıştır.

Diyaliz hastalarının bağlanma biçimleri, duygu durumları ve yaşam memnuniyetleri üzerine yürütülen bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Yetişkinlikte ve Allah'a bağlanmada güvenli bağlanma tarzı daha fazla gelişmiştir. Yakın ilişkilerde yetişkinlere güvenli bağlanan bireyler Allah'a güvenli, güvensiz bağlanan bireyler ise Allah'a güvensiz bağlanırlar. Hem yetişkinlere ve hem de Allah'a güvenli bağlanan bireylerin güvensiz bağlananlara göre yaşam memnuniyeti daha yüksektir. Bağlanma figürüne (yetişkin ve Allah'a) güvenli bağlanan bireyler olumlu duygulara, güvensiz bağlananlar ise olumsuz duygulara daha fazla sahiptir. Yaşlı hastalar Allah'a güvenli, yetişkin hastalar ise Allah'a kaygılı ve kaçınmalı bağlanırlar. Bekâr bireyler, Allah'a daha fazla kaygılı bağlanırlar. İlkokul mezunları Allah'a daha fazla güvenli, lise mezunları ise Allah'a daha fazla kaçınmalı bağlanırlar. Sosyoekonomik düzeyi yüksek olan bireyler, yetişkinler arasında daha fazla güvenli bağlanırlar. Erkeklerin kadınlara göre yaşam memnuniyeti daha yüksektir. Sosyoekonomik düzey arttıkça yaşam memnuniyeti artar.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Bağlanma, Yaşam Memnuniyeti, Duygu Durumu, Güvenli Bağlanma, Kaygılı ve Kaçınmalı Bağlanma.

THE RELATIONSHIP BETWEEN MOOD, LIFE SATISFACTION AND ATTACHMENT TO GOD IN ADULT CHRONIC PATIENTS

Abstract

This research has been carried out to determine the attachment patterns of adult dialysis patients that are developed in close relationships with adults, and what kind of an attachment style they experience bonding with God, and which of the positive/negative moods they work up more, and whether there is a relationship between life satisfaction, attachment styles, and mood. This research has the characteristics of a field research since it uses the scanning method and technique. The research sample includes 609 patients, who reside in various cities in Turkey, and obtain dialysis treatment in public health agencies or private health institutions. The age range of the sample ranges from 20 to 95, and the average age is 60,62. Through this research the Adult Attachment Patterns Scale, the Patterns of Attachment to God Scale, and the Life Satisfaction Scale were used as a tool to collect data. The data was analyzed through the SPSS package program. Based on the findings, it was determined that there is a relationship between life satisfaction, attachment styles, and mood. At the same time, there is a statistically significant difference between both attachment styles and life satisfaction, and age, gender, marital status, socioeconomic status, and educational status groups. It is considered that this study will provide basic data for subsequent studies, and spiritual counseling and guidance service, thereby contributing to the field of psychology and psychology of religion.

Summary

An increase in the number of chronic patients were observed to be related to the increase in population every passing year, insufficient sanitary living conditions and other reasons. Due to chronic diseases, tissue losses occur, and due to tissue losses in an organ, organ losses occur. It is seen that the mortality rate due to organ losses is high. One of the chronic diseases of which mortality rate is high is chronic kidney failure. Chronic kidney failure has five stages, and when the disease reaches its final stage, the organ is lost. Patients at this stage become obliged to receive RRT (renal replacement therapy). Among the most common causes of end-stage renal failure are diabetes, glomerulonephritis, and hypertension.

The reason why chronic kidney failure is seen as an important health problem worldwide is the high mortality rate associated with it. It is known that about one million people in the world struggle with chronic renal failure, and this makes up approximately 10-16% of the world population. According to the data concerning Turkey in 2018, the number of ESRD (End Stage Renal Failure) patients receiving RRT is 81.055, and its incidence is 149,2, and the prevalence is 988, 4. 60.643 of these patients received hemodialysis treatment, 3.192 of them received peritoneal dialysis treatment, and 17.220 of them received transplantation treatment. The number of patients who started continuous RRT in 2018, including pediatric patients, is 12.232.

Due to chronic kidney failure or dialysis treatment, it is likely that patients develop physical, social, psychological and mental problems. In these patients, pain, cramping, change in blood pressure values, development of comorbidity due to CKD (chronic kidney failure), sleep disorders, forgetfulness, dementia, sexual dysfunctions, treatment compliance problems, depression, anxiety and panic disorders and problems in socializing are among the most common issues. In some studies, it was discovered that there is a relationship between both anxiety disorder and depression with insecure attachment patterns. Based on this data, it can be asserted that attachment patterns that developed in close relationships affect the psychological state of individuals.

Children who develop positive relationships with an attachment figure, and who are securely attached to an attachment figure perceive themselves as beloved and valued individuals. They deem other individuals as reliable, supportive and responsible. Children who develop negative relationships with an attachment figure, and develop an insecure attachment pattern to an attachment figure do not deem themselves worthy of love. They perceive other individuals as unreliable and inconsistent. Kirkpatrick emphasizes four cases in respect to an affair of interpersonal attachment. (1) The individual wants to be close to the attachment figure when he is afraid, in troublesome situations or in case of danger. (2) The attachment figure is reliable because it provides the individual with protection. (3) Attachment figure is consistent in his behavior. (4) The presence of the attachment figure is continuous. Kirkpatrick explains the phenomenon of attachment to God based on these four cases.

In some studies, conducted on attachment and life satisfaction, it was determined that there is a relationship between attachment and life satisfaction. Anxiously-attached individuals experience intensive fear of rejection and abandonment by others, and have negative emotions. Individuals who have attachment avoidance refrain from close relationships, need more independent action, and have high self-confidence. Individuals who are securely attached tend to have a closer relationship, as they have positive and emotional thoughts about themselves as well as others. In a study on adaptive and maladaptive perfectionism as agents in adult attachment patterns, depression, hopelessness, and life satisfaction, it was determined that there is a positive relationship between adaptive perfectionism and life satisfaction, whereas there is a negative relationship between adaptive perfectionism and depression, hopelessness, and insecure (anxious and avoided) attachment. On the other hand, there is a negative relationship between maladaptive perfectionism and life satisfac-

tion, whereas there is a positive relationship between depression, hopelessness and insecure attachment patterns. In another study, it was found out that individuals who struggle with stress-causing emotions, and who have secure attachments to God have less psychological problems, and higher life satisfaction levels.

It can be said that there is a relationship between the emotional state of the chronic patients, and their attachment styles and life satisfaction. In our study, it was found out that dialysis patients with positive emotions developed more secure attachment patterns, and have higher life satisfaction. Bartholomew and Horowitz also identified quadruple attachment patterns depending on whether the individual's avoidance status and anxiety level are high or low. If at least one of the levels of avoidance and anxiety in the face of events is high, insecure attachment occurs, whereas if both levels of avoidance and anxiety are low, secure attachment occurs. It was observed that dialysis patients who are securely attached to an attachment figure have more positive emotions, and their life satisfaction is higher than the ones who have insecure attachments. For this reason, the ways in which individuals have attachments determine their way of life, and how they deal with problems. It should not be forgotten that whether the parents are accessible or not, and can meet their kids' needs or not, and constitute a safe haven or not, have religious values or not determine how individuals will grow up to develop attachments to their peers, spouses and God in the future. Many studies also showed results in this direction.

This research was conducted to determine the relationship between attachment patterns, and emotional states and life satisfaction in respect to dialysis patients living in Ardahan, Istanbul, Izmir, Kars, Kayseri, Manisa and certain cities from 2018 to 2019. The data was collected asking questions to 571 of dialysis patients in dialysis centers, and 38 of dialysis patients on social networking sites. Hazan & Shaver's Adult Attachment Scale (1987) to measure adult attachment patterns, Kirkpatrick & Shaver's Attachment Scale to God (1992) to measure the ways of attachment to God, Pargament's Religious Coping Scale (1998) to measure the ways of religious coping, and the Life Satisfaction Scale (2007) developed by Lavallee et al. to measure life satisfaction are used. In data analysis, variable types, normality and homogeneity assumptions are taken into account when deciding on the type of analysis. In cases where the dependent and the independent variables are categorical, chi-square analysis is used.

In this study conducted on dialysis patients' attachment patterns, moods and life satisfaction, the following results were obtained: The secure attachment pattern is developed more in adults and in respect to their attachment to God. Individuals who are securely attached to adults in intimate relationships develop secure attachments to God, whereas individuals who are insecurely attached to adults in intimate relationships develop insecure attachments to God. Individuals who are securely attached to both adults and God have higher life satisfaction than those who are insecurely attached to both adults and God. Individuals who are securely attached to attachment figures (adults and God) have of positive emotions, and those who are insecurely attached have more of negative emotions. Elderly patients develop secure attachments to God, whereas adult patients develop avoidant and anxious attachments to God. Single individuals develop anxious attachment to God in higher degree in respect to others. Primary school graduates develop a secure attachment to God in higher degree in respect to others, whereas high school graduates develop an avoidant attachment to God in higher degree in respect to others. Individuals of high socioeconomic levels are more securely attached to adults. Individuals of high socioeconomic levels are more securely attached to adults. Men have higher life satisfaction than women. And, life satisfaction increases as the socioeconomic situation gets better.

Keywords: Psychology of Religion, Attachment, Life Satisfaction, Mood, Secure Attachment, Anxious Attachment, Avoidant Attachment.

GİRİŞ

İnsan varoluşsal olarak biyolojik, sosyal, psikolojik bir varlık olmasının yanında manevi bir varlıktır. Bu boyutlar her ne kadar ayrı ayrı olarak tanımlansa da onların birbiriyle ilişki içinde olduğu göz ardı edilemez. Örneğin bazı kronik hastalıklar sonrasında depresyon ve ya anksiyete düzeyi artabildiği gibi sürekli strese bağlı olarak da farklı kronik rahatsızlıklar gelişebilir. Bir boyutta gelişen ve değişen bir durum diğer boyuta etki ederek onun değişimine ve gelişimine neden olabilir. Yaşamın erken dönemlerinde temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olan birey, diğerinin yardımına ihtiyaç duyar. Bu sebeple bebek ile bakım veren arasında bebeğin ihtiyaçlarının karşılanması üzerine tek yönlü ilişki gelişir. Bu ilişkide önemli unsurlardan birisi bebeğin ihtiyaçlarının istenilen zamanda ve yeterli ölçüde karşılanmasıdır. İhtiyaçların istenilen zaman ve yeterli ölçüde karşılanması bebeğin bakım verene yönelik olumlu tutumlar ve zihinsel temsiller geliştirmesine yardımcı olur. İhtiyaçların karşılanma durumuna bağlı olarak bebeklerin duygusal, bilişsel ve davranışsal gelişimleri farklılık gösterir. Aynı zamanda bebeğin yakınlık ve sıcaklık hissinin bakım veren tarafından karşılanıp karşılanmamasına göre içsel çalışan modeller gelişir.

1. BAĞLANMA

Bowlby yaptığı bir araştırmada sosyal sapma davranış gösteren çocukların erken dönemde anne yoksunluğu yaşadıklarını fark etmesi üzerine bağlanma kuramının temeli atılmıştır. Bowlby, erken çocukluk döneminde bakım verenden uzun süre ayrı kalan çocukların protesto, umutsuzluk ve kopma evrelerinden geçtiğini gözlemlemiştir.³ Bakım verenden uzun süre ayrı kalan çocuğun protesto evresine girdiği görülür. Bu evredeki çocuk, bakım verenin geri gelmesi için uzun süre ağlar, kolaylıkla sakinleştirilemez ve bakım vermek için gelen kişiye reddedici davranış sergiler. Protesto evresinden sonra umutsuzluk evresine geçilir. Umutsuzluk evresindeki çocuk bakım verenin artık gelmeyeceğine inanmıştır. Duruma tepki olarak yeme içmeden kesilir, düzensiz uyku nedeniyle uyku problemi yaşar ve bu evre onun için durgunluk evresidir. Umutsuzluk evresinden sonra kopma evresi yaşanır. Kopma evresinde çocuk artık bakım verenini unutmuştur. Geri gelse dahi onu hatırlamaz ve yabancı bir kişi olarak görür. Her çocuğun bilişsel ve duygusal durumları birbirinden farklı olmasından dolayı

³ John Bowlby, *Bağlanma*, Çeviren Tuğrul Veli Soylu (İstanbul Pinhan Yay., 2012), 64.

bağlanma figüründen ayrılma sonrasında gösterdiği tepkiler şiddet ve yorgunluk bakımından birbirinden farklılık gösterir.⁴

Bowlby bağlanma kuramını geliştirirken Lorenz, Tinbergen ve Harlow gibi araştırmacıların bilimsel araştırmalarından yararlandığı görülür.⁵ Harlow'un bebek maymunlar üzerine yaptığı deney bunlardan biridir.⁶ Harlow anne figürü görevini gören iki farklı maketten yararlanarak yavru maymunların davranışlarını gözlemler. Anne görevi gören maketlerin biri, metalden yapılmış ve üzerinde bir biberon süt bulunan bir makettir. Diğeri ise yumuşak dokulu kumaşla sarılmış anne görevi gören bir makettir. Bebek maymunlar anne maketlerinin bulunduğu ortama bırakılırlar. Bebek maymunların karnı acıktığında süt olan anneye giderek karınlarını doyurdukları, karınları doyduktan sonra ise yumuşak dokulu anne maketine giderek zamanlarının büyük bir bölümü onun üzerinde geçirdikleri gözlemlenmiştir.⁷ Bebek maymunların yumuşak dokulu makette daha fazla vakit geçirmesi sıcaklık/sevgi hissinin karşılama isteğiyle açıklanmıştır.

Maymun familyası üzerine yapılan araştırmalara göre bebek maymunlar belli bir erinliğe gelene kadar anne karnına yapışık halde yaşarlar. Belli bir erinliğe geldikten sonra anne maymundan ayrılarak etrafı keşfetme davranışı sergilerler ancak anne maymundan fazla uzaklaştıklarında keşif davranışları anne maymun tarafından engellenir. Çünkü anne maymun tehlike anında yavru maymuna ulaşabilir olmak için yakınlığını korur.⁸ Bowlby, Harlow'un sevgi üzerine yaptığı çalışmasından ve etiyolojik bazı çalışma verilerinden hareketle sıcaklık/sevgi hissinin, yakınlığı korumanın, ayrılığı protesto etmenin ve bağlanma figürünü güvenli üs ve sığınacak bir liman olarak algılamanın bağlanmanın gelişmesinde temel unsur olduğunu belirtmiştir.⁹ Bu dört unsur bireysel farklılıklara bağlı olarak içsel çalışma modelleri çerçevesinde farklı anlamlar kazanmaktadır.

Bowlby'in bağlanma figürü ile çocuk arasındaki ilişkiyi içsel çalışan modellere dayandırırken Ainswort da Bowlby'in çalışmalarından yararlanarak

⁴ Sevginar Vatan, "Duyguların, Duygu Düzenlemenin, Obsesif İnançların, Düşünce Kontrolünün ve Bağlanmanın, Obsesif Kompulsif Bozukluktaki Farklı Belirtilerdeki Rollerin İncelenmesi" (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 55.

⁵ Tuba Sarı, "Üniversite Öğrencilerinde Romantik İlişkilerle İlgili Olmayan Akılcı İnançlar, Bağlanma Boyutları ve İlişki Doyumu Arasındaki İlişkiler" (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 26.

⁶ Stephen J. Suomi vd., "Rigorous Experiments on Monkey Love: An Account of Harry F. Harlow's Role in the History of Attachment Theory", *Integr. Psych. Behav.* 42/4 (2008), 357.

⁷ A. Şebnem Soysal vd., "Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış", *Klinik Psikiyatri Dergisi* 8/2, (2005), 91.

⁸ Bowlby, *Bağlanma*, 241-54.

⁹ Nebi Sümer - Derya Güngör, "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma" *Türk Psikoloji Dergisi* 14/43 (1999), 73.

bağlanma figürü ile çocuk arasındaki ilişkinin davranışa nasıl dönüştüğünü ve bu davranışın bireysel farklılıklar nazarında nasıl anlam kazandığını konu edinir. Ainsworth “yabancı deney” çalışmasında aynı koşullar altında olan çocukların anneden ayrılmaları durumunda ne tür davranışlar sergilediklerini inceler. Çalışma sonucunda anne-çocuk ilişkisine bağlı olarak geliştirilen davranışların üç farklı tarzda olduğu sonucuna ulaşır. (1) Annenin ortamdaki ayrılması sonrasında gerginlik yaşayan ancak annenin ortama girmesiyle mutlu olan çocuk anneye güvenli, (2) annenin ortamdaki ayrılması sonrasında gerginlik yaşamayan ve annenin ortama girmesiyle de anneye yönelik tepki göstermeyen çocuk anneye kaçınmalı, (3) annenin ortamdaki ayrılması sonrasında aşırı gerginlik yaşayan ortama girmesiyle de rahatlayamayan çocuk anne kaygılı bağlanır.¹⁰ Görüldüğü üzere Ainsworth bu çalışmasında çocukların bağlanma figürlerine yönelik geliştirdikleri bağlanma tarzlarını; güvenli, kaçınmalı ve kaygılı olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır.

Hazan ve Shaver, Ainsworth’un anne-çocuk ilişkisi üzerine geliştirdiği bağlanma tarzlarından yararlanarak yetişkin bağlanma tarzlarını; güvenli, kaygılı ve kaçınmalı bağlanma tarzı olarak tanımlamışlardır.¹¹ M. Main ve J. Solomon da Ainsworth’un yabancı deney çalışmasından yararlanarak çocuklarda güvenli, kaygılı ve kaçınmalı bağlanma biçimlerine dağınık bağlanma biçimini ekleyerek bağlanma biçimlerini dört kategoriye ayırmıştır.¹² Bartholomew ve Horowitz de benlik ve diğeriyle ilgili oluşan içsel çalışan modellerden hareketle bağlanma biçimlerine yönelik yeni bir model oluşturmuşlardır. Bireyin benliğine ve diğeriye yönelik geliştirdiği olumlu ve olumsuz zihinsel tutumlar çerçevesinde güvenli, saplantılı, kayıtsız ve korkulu olmak üzere dört farklı bağlanma tarzı geliştirmişlerdir.¹³

Bağlanma stilleri bireysel farklılık gösterdiği gibi kültürel farklılıklar da göstermektedir. Farklı kültürler, farklı değer ve inançlara sahip olması nedeniyle farklı yaşam biçimlerine ve çocuk yetiştirme biçimlerine sahiptirler. Yaşam biçimlerini tayin eden anlamlar, bağlanma stillerinin gelişmesine de yön verir. Bağlanma ve kültürel farklılıklar üzerine yapılan çalışmalarda güvenli bağlanma stilleri arasında benzerlik olsa da güvensiz bağlanma biçim-

¹⁰ Mary D. Salter Ainsworth vd., *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation* (Routledge, New York & London, 2015), 19.

¹¹ Hazan, C. P. - R. Shaver, “Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process”, *Journal of Personality and Social Psychology* 52/3 (1987), 515.

¹² M. Main - J. Solomon, “Procedures For Identifying Disorganized/Disoriented Infants During The Ainsworth Strange Situation”, *Attachment In The Preschool Years* (Chicago, University of Chicago Press, 1990), 121.

¹³ K. Bartholomew - L. M. Horowitz, “Attachment Styles among Young Adults: A Test of a Four-Category Model”, *Journal of Personality and Social Psychology* 61/2 (1991), 227.

leri arasında farklılıklar olduğu görülür.¹⁴ Yabancı durum deneyiyle yapılan ilk çalışmalarda Ugandalı çocuklar ile Amerikalı çocuklar arasında farklılık olduğu ve Ugandalı çocukların bağlanma figürü ile daha fazla temas halinde oldukları gözlemlenmiştir.¹⁵ Yabancı durum deneyiyle yapılan sonraki çalışmalar da ilk çalışmaları destekler niteliktedir. Alman ve Amerikalı çocukların daha çok kayıtsız, Japon çocukların ise daha çok korkulu bağlanırlar.¹⁶ Avrupa ve Amerika toplumlarının birey merkezli bir yaşam tarzına, Japonya gibi geleneksel değerlerin hâkim olduğu toplumların ise toplumsal çıkarı ön planda tutan bir yaşam tarzına sahip olmaları nedeniyle bu durum kültürler arasında farklılık oluşmaktadır. Kültürel farklılıkların oluşmasında dini inancın da ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

1.1. Bağlanma Figürü Olarak Allah

Bağlanma, bağlanan ve bağlanma figürü arasındaki ilişki üzerine gelişen duygusal, bilişsel ve davranışsal bir süreçtir. Bu süreçte birey, bağlanma figürüne yönelik geliştirdiği içsel çalışan modellere bağlı olarak bağlanma biçimine sahip olur. Erken dönemde sahip olunan bağlanma biçimleri ergenlik ve yetişkinlikte de devamlılık gösterir. Erken yaşlarda bağlanma figürüne yönelik geliştirilen bağlanma biçiminin ergenlikte arkadaşlarına yönelik, yetişkinlikte ise romantik eşe yönelik benzer şekilde geliştiği görülür. Erken yaşlarda bakım verene güvenli bağlanan bireylerin ergenlikte arkadaşına, yetişkinlikte ise romantik eşine güvenli bağlanması beklenir. Yetişkin bağlanma biçimleri ile Allah'a bağlanma biçimleri arasında doğrudan bir ilişkinin olduğuna yönelik araştırma verileri elde edilmesi sebebiyle yetişkin bağlanma ile Allah'a bağlanma arasında sürekliliğin olduğu da söylenebilir.

Kirkpatrick, kişiler arası bağlanma biçimleri ile Allah'a bağlanma biçimleri arasında benzerliğe vurgu yaparak bağlanmanın dört unsuru olan; yakınlık, tutarlılık, güvenilirlik ve süreklilikten hareketle Allah'a bağlanma olgusunu tanımlamaya çalışır.¹⁷ Bağlanma sürecinde dört unsurun gerçekleşmesi durumunda güvenli bağlanma tarzının geliştiği söylenebilir. İhtiyaç

¹⁴ Laura E. Berk, *Child Development*, (Pearson, 2012), 432.

¹⁵ Naomi Quinn - Jeannette Marie Mageo, "Attachment and Culture: A Introduction", *Cultural Perspectives On A Western Theory* (New York, Palgrave Macmillian, 2013), 5.

¹⁶ R. L. Harwood et al., *Culture and Attachment: Perceptions Of The Child In Context*, (New York, Guilford Press, 1995), 11; Fred Rothbaum et. al., "Attachment and Culture: Security In The United States and Japan", *American Psychologist* 55/10 (2000), 1100.

¹⁷ Lee A. Kirkpatrick, *Attachment, Evolution, and The Psychology of Religion* (New York and London: Guilford Press, 2005), 56.

duyulan zamanda bağlanma figürünün yanında olduğunun hissedilmesi, ihtiyaçların istenilen düzeyde ve zamanda karşılanması; bireyi kendini güvende hissettirir ve bağlanma figürüne yönelik güvenli bağlanma geliştirmesini sağlar. Stresli olaylar karşısında birey, yakındaki bireylerle iletişim kurarak probleme çözüm bulma girişiminde bulunduğu gibi dua ederek ve ya dini vecibelerini yerine getirerek stresli durumdan kurtulmak için çaba gösterebilir. Her iki durumda da bireyin bağlanma figürüne yakın olma isteği içerisinde olduğu ve bağlanma figürünü güvenli üs olarak gördüğü ve bundan dolayı ondan destek aldığı görülür. Aynı zamanda bireyin stresli yaşam olayları karşısında sabır göstermesi, sıkıntıdan kurtulduktan sonra Allah'a şükretmesi bağlanmada sürekliliğin olduğunu ifade eder. Bireyin yaşam olayları karşısında dua etmesi, şükretmesi, sabır göstermesi, isyan etmesi vd. bireyin Allah'a yönelik geliştirdiği bağlanma tarzıyla ilişkilidir.

Allah'a bağlanma tarzları ile ilgili yapılan ilk çalışmalardan biri Kirkpatrick ve Shaver'a aittir. Kirkpatrick ve Shaver, yetişkin bağlanma tarzlarıyla ilgili çalışmalardan yararlanarak Allah'a bağlanma tarzlarını güvenli ve güvensiz olarak iki kategoriye, güvensiz bağlanma tarzını da kaçınılmalı ve kaygılı olmak üzere iki farklı türe ayırmışlardır. Allah'a bağlanma tarzlarının mahiyeti hakkında veri sunan çalışmalar ikame ve telafi hipotezi adı altında toplanmaktadır. Bu çalışmalarına göre erken çocuklukta bakım veren yönelik geliştirilen bağlanma biçimi, Allah'a yönelik geliştirilen bağlanma biçimiyle benzerlik gösterir.¹⁸ Bakım vereni sevgi dolu ve güven verici olarak algılayan çocukların ilerleyen zamanlarda da Allah'ı sevgi dolu ve güven verici olarak algıladıkları ve bu kişilerin Allah'a güvenli bağlandıkları görülür.¹⁹ Erken çocuklukta bakım verene güvenli bağlanan bireyler ilerleyen yaşlarda Allah'a güvenli bağlanırken, güvensiz bağlanan bireyler de Allah'a güvensiz bağlanırlar.²⁰

Kirkpatrick bir çalışmasında ebeveyne güvenli bağlanıp ebeveyni dindar olmayan bireyler ile ebeveyne güvensiz bağlanıp ebeveyni dindar olmayan bireylerin dindar olmadığını ve aynı zamanda ebeveyne güvenli bağlanıp ebeveyni dindar olan bireyler ile ebeveyne güvensiz bağlanıp ebeveyni din-

¹⁸ Kirkpatrick, *Attachment, Evolution, and The Psychology of Religion*, 102.

¹⁹ Akif Hayta, *Allah'a Bağlanmak: Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi* (İstanbul: Onto Yayıncılık, 2017), 125.

²⁰ Todd W. Hall, "Psychoanalysis, Attachment, and Spirituality Part I: The Emergence of Two Relational Traditions", *Journal of Psychology and Theology* 35/1 (2007), 20; Richard Beck, Angie McDonald, "Attachment To God: The Attachment to God Inventory, Tests of Working Model Correspondence, and An Exploration of Faith Group Differences", *Journal of Psychology and Theology* 32/2 (2004), 98.

dar olmayan bireylerin dindar olduğuna yönelik sonuç elde etmiştir.²¹ Ebeveynne bağlanma tarzı ile ebeveynin dindarlık durumunun çocuğun dindarlığını tayin ettiği görülmektedir. Kirkpatrick'in bu kesitsel çalışmasına karşılık Granqvist ve Hagekull yaptığı boylamsal çalışma yaparlar. Yapılan bu çalışmada ebeveynin dindarlık eğilimine ve ebeveynne yönelik geliştirilen zihinsel tutumlar çerçevesinde çocuğun dindarlık eğiliminin geliştiğini ve bu süreci sosyalleşme olgusuna dayandırırılar. Sosyal uyum temelli dindarlık ile güvenli bağlanma arasında pozitif ilişki güvensiz bağlanma ile arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir.²² Bu veriye göre güvenli bağlanan bireyler dindardır, güvensiz bağlananların ise dindar değildir yargısı anlam değişimine uğramıştır.

Ebeveynne güvensiz bağlanan bireyler üzerine yapılmış bazı çalışmalarda erken dönemlerde ebeveynlerle kurduğu ilişkide yakınlık, güven ve sıcaklık hissini alamayan bireylerin yetişkinlik döneminde bunu telafi etmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu süreçte birey, yakın ilişkide kendinden daha fazla bilgi sahibi olan kişi ya da kişilerle ve yahut Allah'la yakınlık kurarak geçmişte yaşayamadığı güven hissini, yakınlığı ve sıcaklığı yaşamak ister. İlişkilerinde güven hissini, yakınlığı ve sıcaklığı tecrübe eden güvenli bağlanan bireylerin, dini dönüşüm yaşama ve Allah'la yeni bir ilişki biçimi kurmaya yönelik arayış içinde olma düzeylerinin düşük olduğu, güvensiz bağlanma biçimlerine sahip bireylerin ise Allah'la yeni bir ilişki biçimi kurmaya yönelik arayış içinde olma ve dini dönüşüm yaşama oranlarının yüksek olduğu belirtilmiştir.²³ Kaçınımlı bağlanan bireylerin güvenli ve kaygılı bağlanma biçimlerine sahip olanlara nazaran dini dönüşüm yaşama oranlarının daha yüksek olduğu,²⁴ kaygılı bağlanan bireylerin ise glossolalia deneyimi yaşama oranlarının daha yüksek olduğu²⁵ görülür.

1.2. Bağlanma ve Yaşam Memnuniyeti

Öznel iyi oluş; genel olarak pozitif duygulanım, negatif duygulanım ve yaşam memnuniyeti olmak üzere üç temele dayanır.²⁶ Pozitif ve negatif duy-

²¹ Kirkpatrick, *Attachment, Evolution, and The Psychology of Religion*, 113.

²² Pehr Granqvist - Berit Hagekull, "Religiousness and Perceived Childhood Attachment: Profiling Socialized Correspondence and Emotional Compensation", *Journal for the Scientific Study of Religion* 38/2 (1999), 266.

²³ Kirkpatrick, *Attachment, Evolution, and The Psychology of Religion*, 142.

²⁴ Kirkpatrick, *Attachment, Evolution, and The Psychology of Religion*, 130.

²⁵ Lee A. Kirkpatrick - Philip R. Shaver: "An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief", *Psychology Bulletin* 18/3 (1992), 266.

²⁶ William Pavot, "The Assessment of Subjective Well-Being: Successes And Shortfalls": *The Science of Subjective Well-Being* (New York: Guilford, 2008), 126.

gulanım öznel iyi oluşun duygusal boyutunu, yaşam memnuniyeti ise bilişsel boyutunu temsil eder.²⁷ Bu boyutlar genel olarak bireyin öznel tecrübesindeki pozitif ruh halini, duygusal durumlarını ve yaşamdaki koşulların olumlu ve tatmin edici bir bilişsel değerlendirmesini içerir.²⁸ Pozitif ve negatif duygu durumları bireyin yaşam memnuniyetini değerlendirmesinde yardımcı olur.

Bireyin yaşam memnuniyeti, mutluluğu ve iyi oluş hali fiziksel ve psikolojik sağlığına ve sosyal ilişkilerine bağlı olarak değişim gösterir. Bu değişim faktörlerine bağlı olarak yaşam memnuniyet alanları; sağlık, maddi durum, sosyal ilişkiler, kendine değer verme, boş zamanlar, aile ve çalışma ortamları gibi farklı yaşam alanlarından oluşur.²⁹ Hastalıklara bağlı olarak gelişen ağrılar, kısıtlamalar (diyetler, stres yaratan koşullar, hijyen koşullarının uygun olmadığı ortamlar, iş hayatında çalışmama, uzun seyahatler, vd.), uyku bozuklukları, kendisinden beklenen rolleri yerine getirememe (ailesi için yeterli zaman ayıramama, özbakım becerisini kullanmada yetersiz kalma, maddi gelire sahip olmama, vd.) sosyal kabul görüp görememe, sosyal destek alamama gibi birçok koşul kişinin yaşam memnuniyetini belirlemektedir.³⁰

Sosyal ilişkilerde karşılık beklemeden yapılan yardımlar, fiziksel ve mental sağlığın gelişimin oldukça öneme sahiptir.³¹ Toplum hizmetlerinde gönüllük faaliyetlerinde bulunan bireyler yüksek düzeyde yaşam memnuniyetine, öz saygıya, yaşamdaki amaç duygusuna, fiziksel ve mental sağlığa sahip oldukları görülür. Yardım etme ve iyilik hali üzerine yapılan araştırmalarda yardım etme ile uzun ömürlülük ve mental sağlık ilişkileri analiz edildiğinde, yardım etme ile uzun ömürlü olma ve mental sağlık arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir.³² Sosyal ilişkiler yönüyle gönüllülük faaliyetleri içerisinde yer almanın psikolojik sağlığa ve fiziksel sağlığa olumlu etki ettiğine yönelik sonuçlar elde edilmiştir. Khilnani'n çalışmasında gönüllük faaliyetlerine katılan bireyler, katılmayanlara nazaran daha yüksek fiziksel sağlığa sahip olduklarını, gönüllük faaliyetlerine katılmayanların ise katılanlara nazaran daha düşük mental sağlığa sahip olduklarını belirlenmiştir.³³

²⁷ William Pavot - Ed. Diener, "Review of the Satisfaction With Life Scale" *Psychological Assessment* 5/2 (1993), 164.

²⁸ William Pavot, "The Assessment of Subjective Well- Being: Successes And Shortfalls", 125.

²⁹ Nicolas Loewe et. al. "Life Domain Satisfaction as Predictors of Overall Life Satisfaction Among Workers: Evidence from Chile" *Spinger Soc. Indic. Res.* 118/1 (2014), 71.

³⁰ Ergün Öksüz, Simten Malhan, *Sağlığa Bağlı Yaşam Kalitesi Kalitemetri* (Ankara: Başkent Üniversitesi Yay., 2005), 1.

³¹ Aneka Khilnani, "Doing Well by Doing Good Benefits for the Benefactor", *Gettysburg Social Sciences Review* 2/1 (2018), 30.

³² David Lishner - A., Eric L. Stocks, "Helping and Well-Being: A Motivational Perspective", *Subjective Well-Being and Life Satisfaction* (New York & London: Routledge, 2018), 187.

³³ Aneka Khilnani, "Doing Well by Doing Good Benefits for the Benefactor", 32-34.

Psikoloji ve din psikolojisi alanında bağlanma ve yaşam memnuniyet üzerine farklı çalışmaların yapıldığı görülür. Kaygılı bağlanan bireyler, diğerleri tarafından reddedilme ve terk edilme korkusunu yoğun olarak yaşarlar ve olumsuz duygulara sahip olurlar. Kaçınmalı bağlanan bireyler ise yakın ilişki kurmadan kaçınırlar, bağımsız hareket etmeyi severler ve özgüvenleri yüksektir. Güvenli bağlananlar ise kendilerine ve diğerlerine yönelik olumlu ve duygu ve düşüncelere sahip olmaları sebebiyle yakın ilişki kurmaya daha eğilimlidirler.³⁴ Yetişkin bağlanma stilleri, depresyon, umutsuzluk ve yaşam memnuniyeti aracılığı olarak adaptif ve maladaptif mükemmeliyetçilik üzerine yapılan bir araştırmada; adaptif mükemmeliyetçilik ile yaşam memnuniyeti arasında pozitif ilişki, adaptif mükemmeliyetçilik ile depresyon, umutsuzluk ve güvensiz (kaygılı ve kaçınmalı) bağlanma ile arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Maladaptif mükemmeliyetçilik ile yaşam memnuniyeti arasında negatif ilişki; maladaptif mükemmeliyetçilik ile depresyon, umutsuzluk ve güvensiz bağlanma biçimleri arasında pozitif ilişki vardır.³⁵ Stres yaratan duyguları kabullenerek onlarla mücadele eden Allah'a güvenli bağlanan bireylerin daha az psikolojik sorunlarının olduğu ve yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.³⁶ (Homan, 2014, p. 986-87).

Bağlanma ve yaşam memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar tarandığında araştırmanın konusuna yönelik aşağıda belirtilen hipotezler sunulabilir:

- (H₁) Diyaliz hastaları, hem yetişkinlere hem de Allah'a bağlanmada daha çok güvenli bağlanma geliştirirler.
- (H₂) Yetişkinler arasında güvenli bağlanan bireyler Allah'a da güvenli bağlanırlar.
- (H₃) Yaşlılarda daha fazla Allah'a güvenli bağlanma biçimi, yetişkinlerde ise daha fazla kaygılı ve kaçınmalı bağlanma biçimleri gelişir.
- (H₄) Bekârlar; evlilere göre Allah'a daha çok güvenli bağlanırlar.
- (H₅) Eğitim seviyesi yüksek olanlar daha çok Allah'a güvensiz, eğitim seviyesi düşük olanlar ise Allah'a daha çok güvenli bağlanırlar.

³⁴ F. G. Lopez - K. A. Brennan, "Dynamic Processes Underlying Adult Attachment Organization: Toward An Attachment Theoretical Perspective On The Healthy And Effective Self", *Journal of Counseling Psychology* 47/3 (2000), 296-97.

³⁵ P. B. Gnilka et al., "Adaptive and Maladaptive Perfectionism as Mediators of Adult Attachment Styles and Depression, Hopelessness, and Life Satisfaction", *Journal of Counseling, Development* 91/1 (2013), 81.

³⁶ Kristin J. Homan, "A Mediation Model Linking Attachment To God, Self-Compassion, And Mental Health", *Mental Health, Religion & Culture* 17/10 (2014), 986-87.

- (H₆) Yetişkinlerin ekonomik düzeyi arttıkça yakın ilişkilerde yetişkinine güvenli bağlanma düzeyi artar.
- (H₇) Erkeklerin yaşam memnuniyetleri kadınlara göre daha yüksektir.
- (H₈) Gelir düzeyi arttıkça yaşam memnuniyeti artar.
- (H₉) Olumlu duygulara sahip olan bireyler hem yetişkinlere hem de Allah'a güvenli bağlanırken olumsuz duygulara sahip olanlar güvensiz bağlanırlar.
- (H₁₀) Güvenli bağlanan ve olumlu duygu durumuna sahip olan bireylerin, güvensiz bağlanan ve olumsuz duygu durumuna sahip olan bireylere nazaran yaşam memnuniyeti daha yüksektir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nicel araştırma desenlerinden ilişkisel araştırma türünde bir çalışmadır. Bu çalışmada yöntem olarak tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma verileri anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu; Ardahan, İstanbul, Kars, Kayseri, Manisa ve diğer illerde diyaliz tedavisi alan ve yaşları 20 ile 95 arası değişen 609 kişiden oluşmaktadır. Nefroloji Derneği'nin verilerine göre 2018 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de RRT alan hasta sayısı 81.055 olduğu, bunların 60.643'ünün hemodiyaliz, 3.192'sinin periton diyaliz tedavisi aldığı raporlanmıştır.³⁷ Bu verilerden hareketle çalışma grubunun, Türkiye'de diyaliz hastalarının milyonda 95'inden fazlasını temsil ettiği söylenebilir.

Katılımcıların yaş ortalaması 60,62'dir. Katılımcıların %47,8'i (n = 291) kadın ve %52,2'si (n = 318) erkektir. Katılımcılar yaş bakımından incelendiğinde 348'i (40,7) yetişkin, 361'i (%59,3) yaşlıdır. Çalışma grubundaki bireylerin %6,6'sı (n = 40) bekâr ve %71,4'ü (n = 435) evlidir. Katılımcıların çoğunluğu okuryazar değil (n = 150; %24,6) ve ilkokul (n = 292; %47,9) mezunudur. Ailenin maddi durumu açısından incelendiğinde katılımcıların %13,6'sının (n = 83) ihtiyaçlarını karşılamada sıkıntı çektiği, %31,9'unun (n = 194) sadece ihtiyaçlarını karşıladıkları, %47,1'inin (n = 287) genel olarak ihtiyaçlarını karşıladıkları ve %7,4'ünün (n = 45) dilediği şeyleri alabildiği belirlenmiştir.

Katılımcıların, kronik böbrek yetmezliğine eşlik eden diyabet, hipertansiyon ve glomerulnefrit gibi kronik hastalıkları vardır. Bunların yanında

³⁷ Gütekin Süleymanlar (ed.), *Türkiye'de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon* (Türk Nefroloji Derneği Yayınları, 2018), 5.

fiziksel olarak ağrı, kramp, halsizlik yaşadığı; psikolojik olarak uyku bozukluğu, panik atak, depresyon veya anksiyete bozukluğundan dolayı psikolojik destek aldıkları; mental olarak unutkanlık yaşadığı ve birkaç hastanın da demans olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılar arasında böbrek nakli olup belirli bir süre nâkili olarak yaşam süren ancak daha sonra böbrek yetmezliği nedeniyle yine diyalize başlayan hastalar da bulunmaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Kişisel bilgi formu

Hazırlanan kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durumu gibi katılımcıları tanıttacak sorulara yer verilmiştir. Aynı zamanda hastalara “Genel olarak duygu durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusunu yönelterek ümitli, neşeli, huzurlu, karamsar, endişeli, huzursuz ve diğer cevap şıklarını yönelterek hastaların duygu durumlarını tanıtmaları istenmiştir.

2.2.2. Yetişkin bağlanma ölçeği

Yetişkin Bağlanma Ölçeği, Bowlby ve Ainsworth’un çalışmalarından yararlanılarak Hazan ve Shaver tarafından 1987 yılında yapılan bir çalışmada yetişkinlerin romantik ilişkilerini belirlemek amacıyla geliştirilen kategorik bir ölçektir.³⁸ Bu ölçek güvenli, kaygılı ve kaçınılmalı bağlanma biçimlerini tanımlayan üç paragraftan oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanmış hali ilk defa Subaşı tarafından 2010 yılında kullanılmıştır.³⁹

2.2.3. Tanrı’ya bağlanma ölçeği

Tanrı’ya Bağlanma Ölçeği, Hazan ve Shaver’ın Yetişkin Bağlanma Ölçeği’nden hareketle Kirkpatrick ve Shaver’ın 1992 yılında bağlanma kuramı ekseninde romantik sevgi ve dine inanca yönelik yaptıkları çalışmada, kişilerin Tanrı hakkındaki inançlarını ve Tanrı’yla olan ilişkisini belirlemek amacıyla geliştirilmiş kategorik ölçektir.⁴⁰ Bu ölçek güvenli, kaygılı ve kaçınılmalı bağlanma biçimlerini ifade eden üç paragraftan oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanmış hali ilk defa Subaşı tarafından 2010 yılında kullanılmıştır.⁴¹

³⁸ Hazan P. R. Shaver, “Romantic Love Conceptualized As An Attachment Process”, *Journal of Personality and Social Psychology* 52 (1987), 515.

³⁹ Hacer Subaşı, *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 88.

⁴⁰ Lee A. Kirkpatrick - Phillip R. Shaver, “An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief”, *Personality and Social Psychology Bulletin* 18/3 (1992), 270.

⁴¹ Subaşı, *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değer-*

2.2.4. Yaşam memnuniyeti ölçeği

Yaşam Memnuniyeti Ölçeği (Contentment with Life Scale), Lavallee ve arkadaşları tarafından 2007 yılında geliştirilmiş bir toplama aracıdır. Anglo-Amerikalıların yaşam memnuniyetlerini tespit etmek amacıyla üç farklı çalışma yapılarak 5 maddeden, tek boyutlu ve 7'li likert tipli ("1" Kesinlikle katılmıyorum - "7" Kesinlikle katılıyorum) yaşam memnuniyeti ölçeği oluşturulmuştur. Düzeltilmiş madde toplam korelasyonları katsayıları 56 ile -.77 arasında değişmekte olup ortalaması .69 ve Cronbach alfa değeri .87'dir.⁴²

Yaşam Memnuniyeti Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlama çalışması Akın ve Yalnız tarafından 2015 yılında 295 üniversite öğrencine uygulanarak yapılmıştır.⁴³ Uygulama sonrasında doğrulayıcı faktör analizinde ($\chi^2 = 11.46$, $sd = 4$, $RMSEA = .080$, $CFI = .98$, $IFI = .98$, $GFI = .98$, $AGFI = .94$, $SRMR = .033$) değerleri elde edilmiştir. Cronbach alfa iç tutarlık katsayı değeri de .73 olarak tespit edilmiştir. Tek boyutlu ölçeğin 3. ve 4. maddeleri ters kodlanmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmaya başlamadan önce, araştırmanın sağlıklı ve yasal prosedüre uygun yürütülmesi amacıyla etik kurul onayı ve ilgili kurumlardan gerekli araştırma izinleri alınmıştır. Anket uygulaması, diyaliz merkezlerinde ve 20 kişiyi geçmeyecek şekilde küçük gruplar halinde yapılmıştır. Uygulama diyaliz esnasında yapılması nedeniyle anketi doldurmaya uygun olmayan hastalara ve okuma yazması olmayan hastalara sorular araştırmacı tarafından okunarak cevaplanmıştır. Anketi doldurma süresi ortalama 20-30 dk arasında gerçekleşmiştir. Verilerin analizi için SPSS 21.0 istatistik programı kullanılarak veriler değerlendirilmiştir.

Diyaliz tedavisi alan bireylerin çeşitli değişkenlere göre yaşam memnuniyeti, duygu durumu ve bağlanma biçimleri incelendiği bu çalışmada analize başlanmadan önce yanlış veri girişi olup olmadığı incelenmiştir. Yanlış veri girişleri giderildikten sonra veri analize hazır hale getirilmiştir. Analiz türüne karar verilirken değişken türleri, normallik ve homojenlik varsayımları dikkate alınmıştır. Hem bağımlı hem bağımsız değişkenin kategorik olduğu durumlarda ki-kare analizi kullanılmıştır. Ki-kare analizinde hücrelerde

lendirilmesi, 89.

⁴² Loraine F. Lavallee et. al., "Development Of The Contentment With Life Assessment Scale (Clas): Using Daily Life Experiences To Verify Levels Of Self-Reported Life Satisfaction" *Social Indicators Research* 83/2 (2007), 214.

⁴³ Ahmet Akın - Abdullah Yalnız, "Yaşam Memnuniyeti Ölçeği (YMÖ) Türkçe Formu: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/54 (2015), 95.

beklenen değer sayısı %20'nin altında olduğu durumlarda pearson ki-kare değeri, %20'den fazla olduğu durumlarda olabilirlik oranı raporlanmıştır. Bağımsız değişkenin iki düzeye sahip kategorik bir değişken olduğu ve bağımlı değişkenin sürekli olduğu durumlarda normal dağılım varsayımı sağlandı ise ilişkisiz örneklem t testi ya da ANOVA, sağlanmadığı durumlarda Mann Whitney U ya da Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Yetişkin Bağlanmada Ve Allah'a Bağlanmada Hangi Tür Bağlanma Biçimleri Daha Fazla Gelişmiştir?

Diyaliz tedavisi alan bireylerin yakın ilişkilerinde bağlanma durumlarını ve Allah'a bağlanma durumlarını incelemek amacıyla frekans ve yüzde istatistikleri hesaplanmıştır. Böylelikle diyaliz hastalarında hem yakın ilişkilerde hem de Allah'la olan ilişkide ne tür bir bağlama türünün daha fazla geliştiği tespit edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Yetişkin bağlanma biçimleri ve Allah'a bağlanma biçimlerinin frekans analizleri sonuçları

Yetişkin Bağlanma			Allah'a Bağlanma		
Biçimleri	N	%	Biçimleri	N	%
Kaçınmalı	123	20,2	Kaçınmalı	17	2,8
Kaygılı	26	4,3	Kaygılı	57	9,4
Güven	460	75,5	Güven	535	87,8
Toplam	609	100,0	Toplam	609	100,0

Tablo 1 incelendiğinde diyaliz tedavisi alan bireylerin çoğunluğu (n = 460; %75,5) güvenli bağlanma tarzına sahip olduğu görülmektedir. Diyaliz tedavisi alan bireylerin %20,2'si (n = 123) Kaçınmalı ve %4,3'ü (n = 26) kaygılı bağlanma tarzına sahiptir. Benzer şekilde diyaliz tedavisi alan bireylerin çoğunluğunun (n = 535; %87,8) Allah'a güvenli bağlanma tarzına sahip olduğu görülmektedir. Diyaliz tedavisi alan bireylerin %2,8'si (n = 17) Allah'a kaçınmalı ve %9,4'ü (n = 57) kaygılı bağlanma tarzına sahiptir. Genel olarak diyaliz tedavisi alan bireylerin yetişkin güvenli bağlanma biçiminin ve Allah'a güvenli bağlanma biçiminin kaçınmalı ve kaygılı bağlanma boyutuna göre daha fazla geliştiği söylenebilir. Böylece (H_1) Diyaliz hastaları, hem yetişkinlere hem de Allah'a bağlanmada daha çok güvenli bağlanma geliştirirler, hipotezi doğrulanmıştır.

3.2. Yetişkin Bağlanma Biçimleri İle Allah'a Bağlanma Biçimleri Arasında Anlamlı Bir İlişki Var mıdır?

Diyaliz tedavisi alan bireylerde yetişkin bağlanma biçimleri ile Allah'a bağlanma biçimleri arasındaki ilişki incelenmesinde değişkenler kategorik olduğundan ki kare analizi yapılmıştır. Analize yönelik sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Yetişkin bağlanma biçimleri ile Allah'a bağlanma biçimleri arasındaki ilişkinin ki-kare sonuçları

Allah'a Bağlanma Tarzları	Yetişkin Bağlanma Tarzları			Toplam	
	Kaçınmalı	Kaygılı	Güvenli		
Kaçınmalı	N	8	1	8	17
	%	47,1	5,9	47,1	100,0
Kaygılı	N	23	6	28	57
	%	40,4	10,5	49,1	100,0
Güvenli	N	92	19	424	535
	%	17,2	3,6	79,3	100,0
Toplam	N	123	26	460	609
	%	20,2	4,3	75,5	100,0

$\chi^2=29,337$; si = 4; p = 0,000

Tablo 2 incelendiğinde yetişkin bağlanma tarzlarına göre Allah'a bağlanma tarzlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) görülmektedir. Satır yüzdeleri incelendiğinde yetişkinlere kaygılı ve kaçınmalı bağlananların Allah'a da kaygılı ve kaçınmalı bağlandığı, yetişkinlere güvenli bağlananların Allah'a da güvenli bağlandıkları yorumu yapılabilir. Böylelikle H_2 Yetişkinler arasında güvenli bağlanan bireyler Allah'a da güvenli bağlanırlar, hipotezi doğrulanmış oldu.

3.3. Yetişkin Bağlanma Biçimleri ve Allah'a Bağlanma Biçimleri Yaşa, Medeni Durumuna, Eğitim Durumuna ve Eğitimi Durumuna Göre Değişim Göstermekte Midir?

Diyaliz tedavisi alan bireylerin yetişkin bağlanma biçimleri ve Allah'a bağlanma biçimleri yaşa, medeni durumuna, eğitim durumuna ve ekonomik durumuna göre anlamlı farklılık gösterme durumunun incelenmesinde değişkenler kategorik olduğundan ki kare analizi yapılmıştır. Sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Bağlanma Biçimleri ile Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin Ki-kare Analiz Sonuçları

		Yetişkin Bağlanma Biçimleri				Allah'a Bağlanma Biçimleri						
		1 %	2 %	3 %	$X^2 X^2/p$	1 %	2 %	3 %	$X^2 X^2/p$	sd	N	%
Cinsiyet	Kadın	51,2	46,2	47,0	0,736/ 0,692	29,4	42,1	49,0	3,33 / 0,188	2	291	47,8
	Erkek	48,8	53,8	53,0		70,6	57,9	51,0			318	52,2
Yaş	Yetişkin	43,3	53,8	39,6	2,233/ 0,327	58,8	54,4	38,7	7,63 / 0,007*	2	248	40,7
	Yaşlı	57,7	46,2	60,4		41,2	45,6	61,3			361	59,3
Medeni Durum	Bekâr	5,7	11,5	6,6	4,926/ 0,295	17,6	19,3	4,9	17,175/ 0,002*	4	40	6,6
	Evli	78,0	73,1	69,9		70,6	66,7	72,2			435	71,7
	Diğer	16,3	15,4	23,6		11,8	14,0	22,9			132	21,7
Eğitim Durum	Okuryazar değil	22,0	19,2	25,7	8,461/ 0,390	5,9	19,3	25,8	25,05 / 0,002*	8	150	26,6
	İlkokul	46,3	50,0	48,3		41,2	33,3	49,7			292	47,9
	Ortaokul	9,8	7,7	8,9		11,8	17,5	8,0			55	9,0
	Lise	19,5	19,2	11,5		41,2	22,8	11,6			82	13,5
	Lisans ve üstü	2,4	3,8	5,7		0,0	7,0	4,9			30	4,9
Ekonomik Durum	İhtiyaçlarımızı karşılamada sıkıntı çekiyoruz	17,9	34,6	11,3	24,49/ 0,000*	5,9	14,0	13,8	7,445 / 0,282	6	83	13,6
	Sadece ihtiyaçlarımızı karşılıyor	35,8	46,2	30,0		35,3	40,4	30,8			194	31,9
	Genel olarak ihtiyaçlarımızı karşılıyor	38,2	15,4	51,3		47,1	33,3	48,6			287	47,1
	Dilediğimiz şeyleri alabiliyoruz	8,1	3,8	7,4		11,8	12,3	6,7			45	7,4

* $p < 0,01$ 1- Kaçınmalı Bağlanma 2- Kaygılı Bağlanma 3- Güvenli Bağlanma

Tablo 3 incelediğinde:

- Diyaliz tedavisi alan bireylerin yaşlarına göre Allah'a bağlanma biçimlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Satır yüzdeleri incelendiğinde, yaşlılarda daha fazla Allah'a güvenli bağlanma, yetişkinlerde ise daha fazla kaçınmalı ve kaygılı bağlanma geliştiği tespit edilmiştir. Yaşlılarda güvenli bağlanmadan sonra fazla gelişen bağlanma tarzı kaygılı bağlanmadır. Böylelikle (H_3) Yaşlılarda daha fazla Allah'a güvenli bağlanma biçimi, yetişkinlerde ise daha fazla kaygılı ve kaçınmalı bağlanma biçimleri gelişir hipotezi doğrulanmıştır.

- Allah'a bağlanma biçimlerinin medeni duruma göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($p<0,05$). Satır yüzdeleri incelendiğinde, evli olan hastaların Allah'a güvenli ve kaçınmalı, bekâr olan hastaların kaygılı ve kaçınmalı, diğer hastaların ise daha çok güvenli ve kaygılı bağlandıkları, tespit edilmiştir. Evli ve diğerlerin daha çok güvenli, bekârların ise daha çok kaygılı olarak bağlandığı görülmektedir. Bu durumda (H_4) Bekârlar; evlilere göre Allah'a daha çok güvenli bağlanırlar hipotezi doğrulanmamıştır.

- Allah'a bağlanma biçimlerinin eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($p<0,05$). Sütun yüzdeleri incelendiğinde ilkökul mezunlarında güvenli bağlanma, lise mezunlarında ise kaçınmalı bağlanmanın daha yüksek olduğu görülmektedir. (H_5) Eğitim seviyesi yüksek olanlar daha çok Allah'a güvensiz, eğitim seviyesi düşük olanlar ise Allah'a daha çok güvenli bağlanırlar, hipotezi kısmen doğrulanmıştır.

- Ekonomik durumuna göre yetişkin bağlanma biçimlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Sütun yüzdeleri incelendiğinde güven boyutunda *genel olarak ihtiyaçlarını karşılayanların* daha çok yer aldığı, kaygılı boyutunda ise daha çok *ihtiyacını karşılamada sıkıntı çekenlerin ve sadece ihtiyacını karşılayanların* yer aldıkları görülmektedir. Bu durumda (H_6) Yetişkinlerin ekonomik düzeyi arttıkça yakın ilişkilerde yetişkine güvenli bağlanma düzeyi artar, hipotezi doğrulanmıştır.

3.4. Cinsiyet ve Ekonomik Duruma Göre Yaşam Memnuniyeti Değişim Göstermekte Midir?

Diyaliz tedavisi alan bireylerin yaşam memnuniyetinin cinsiyete ve ekonomik duruma göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirleyebilmek için yapılan ölçümlerde normal dağılım görüldüğünden yaşam mem-

nuniyeti ile arasındaki ilişki analizinde ilişkisiz örneklem t testi kullanılırken, yaşam memnuniyeti ekonomik durum arasındaki ilişki analizinde varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Sonuçlar tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Yaşam memnuniyetinin yaş ve ekonomik durum ile arasındaki ilişkisinin analiz sonuçları

		N	\bar{x}	ss	sd	t/F	p	Anlamlı Fark
Cinsiyet	Kadın	291	19,07	5,16	607	4,337*	0,000	
	Erkek	318	20,95	5,51				
Ekonomik durum	İhtiyaçlarımızı karşılamada sıkıntı çekiyoruz	83	16,18	5,12				
	Sadece ihtiyaçlarımızı karşılıyoruz	194	18,97	4,85	(3, 605)	34,153*	0,000	1-2/1-3/1-4/2-3/2-4/3-4
	Genel olarak ihtiyaçlarımızı karşılıyoruz	287	21,28	5,06				
	Dilediğimiz şeyleri alabiliyoruz	45	23,96	5,42				
*p<0,05								

Tablo 4 incelendiğinde diyaliz tedavisi alan bireylerin cinsiyetlerine göre yaşam memnuniyetlerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) ve ortalamalar incelendiğinde de erkeklerin yaşam memnuniyetlerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumda (H_7) Erkeklerin yaşam memnuniyetleri kadınlara göre daha yüksektir hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 4 incelendiğinde diyaliz tedavisi alan bireylerin sosyoekonomik durumuna göre yaşam memnuniyetlerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) görülmektedir. Tespit edilen anlamlı farklılığı sosyoekonomik durumu hangi düzeyleri arasında olduğunu tespit etmek amacıyla varyansların homojenliği sağlandığından post hoc testlerinden Benforroni kullanılmıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda oluşabilecek tüm ikili gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde maddi durum arttıkça yaşam memnuniyetinin arttığı belirlenmiştir. Bu durumda (H_8) Gelir düzeyi arttıkça yaşam memnuniyeti artar hipotezi doğrulanmıştır.

3.5. Duygu Durumu ile Bağlanma Biçimleri Arasında İlişki Var Mıdır?

Diyaliz tedavisi alan bireylerin tanımladıkları duygu durumlarına göre bağlanma biçimlerinin anlamlı farklılık gösterme durumunun incelenmesinde değişkenler kategorik olduğundan ki kare analizi yapılmıştır. Sonuçlar tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Duygu Durumu ile Bağlanma Biçimleri Arasındaki İlişkinin Ki-kare Analiz Sonuçları

		Olumlu Duygular		Olumsuz Duygular		X ²	sd	p
		N	%	N	%			
Yetişkin Bağlanma Biçimleri	Kaçınmalı	39	32,2	82	67,8			
	Kaygılı	3	11,5	23	88,5	20,268	2	0,000*
	Güvenli	271	88,5	184	40,4			
Allah'a Bağlanma Biçimleri	Kaçınmalı	4	23,5	13	76,5			
	Kaygılı	16	28,6	40	71,4	46,418	2	0,000*
	Güvenli	293	55,4	236	44,6			

*p<0,05

Tablo 5 incelendiğinde hem yetişkin bağlanma hem de Allah'a bağlanma biçimlerinin duygu durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (p<0,05) görülmektedir. Sütun yüzdeleri incelendiğinde olumlu duygulara sahip olanların daha çok güvenli bağlanma tarzına sahip olduğu olumsuz duygulara sahip olanların ise bağlanma biçimlerinin kaçınmalı ve kaygılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda (H₀) Olumlu duygulara sahip olan bireyler hem yetişkinlere hem de Allah'a güvenli bağlanırken olumsuz duygulara sahip olanlar ise güvensiz bağlanırlar hipotezi doğrulanmıştır.

3.6. Yaşam Memnuniyeti ile Bağlanma Biçimleri ve Duygu Durumu Arasında İlişki Var Mıdır?

Diyaliz tedavisi alan bireylerin yetişkin ilişkilerinde bağlanma biçimleri, Allah'a bağlanma biçimleri ve duygu durumlarına göre yaşam memnuniyeti anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla normal dağılım varsayımı sağlandığı için her iki bağlanma biçiminin analizinde

varyans analizi (ANOVA), duygu durumu analizinde t testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Yetişkin Bağlanma Biçimleri, Allah'a Bağlanma Biçimleri ve Duygu Durumunun Yaşam Memnuniyeti ile İlişkisi

		n	\bar{x}	ss	sd	F	p	Anlamı Fark
Allah'a Bağlanma Biçimleri	Kaçınmalı	17	16,00	7,47				
	Kaygılı	57	17,39	5,06	(2, 606)	13,685*	0,000	1-3/2-3
	Güven	535	20,46	5,26				
Yetişkin Bağlanma Biçimleri	Kaçınmalı	123	17,42	5,19				
	Kaygılı	26	15,23	4,28	(2, 606)	35,725*	0,000	1-3/2-3
	Güven	460	21,02	5,17				
Duygu Durumu	Olumlu D.	313	22,93	4,42				
	Olumsuz D.	289	16,99	4,64	600	16,085*	0,000	
								*p<0,05

Tablo 6 incelendiğinde diyaliz tedavisi alan bireylerin tanımladıkları duygu durumlarına göre yaşam memnuniyetlerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde olumlu duygulara sahip bireylerin yaşam memnuniyetlerinin olumsuz duygulara sahip olanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda hem Allah'a bağlanma biçimlerine hem de yetişkin bağlanma biçimlerine göre yaşam memnuniyeti ölçümlerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) görülmektedir. Tespit edilen anlamlı farklılığın hangi bağlanma düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla varyansların homojenliği varsayımı sağlandığı için post hoc testlerinden Benforoni testi kullanılmıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda hem Allah'a bağlanma tarzlar hem de yetişkin bağlanma tarzları için anlamlı farklılığın kaçınmalı ve güvenli bağlananlar; kaygılı ve güvenli bağlananlar arasında olduğu tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde hem Allah'a hem de yetişkine güvenli bağlananların yaşam memnuniyeti puanlarının kaçınan ve kaygılı bağlananlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumda (H_{10}) Güvenli bağlanan ve olumlu duygu durumuna sahip olan bireylerin, güvensiz bağlanan ve olumsuz duygu durumuna sahip olan bireylere nazaran yaşam memnuniyeti daha yüksektir, hipotezi doğrulanmıştır.

Tartışma

Bağlanma üzerine yapılan araştırmalarda katılımcılar arasında güvenli bağlanma tarzının kaçınmalı ve kaygılı bağlanma tarzlarına göre daha fazla geliştiği, kaçınmalı ve kaygılı bağlanma tarzlarının oranı ise bazı çalışmalarda farklılık gösterdiği görülür. Hazan ve Shaver yetişkin bağlanma tarzlarına yönelik hazırladığı ölçek çalışmasında güvenli bağlanma yüzdesinin diğerlerine nazaran daha yüksek olduğu ve ardından sırayla kaçınmalı ve kaygılı bağlanma geldiğini⁴⁴, Subaşı ise yetişkin bağlanma tarzlarının; güvenli, kaygılı ve kaçınmalı bağlanma şeklinde sıralandığını tespit etmiştir.⁴⁵ Araştırmamızda da benzer şekilde bağlanma tarzlarının yüzdelikleri güvenli, kaçınmalı ve kaygılı bağlanma şeklinde sıralanmaktadır. Burada araştırma grubumuzun yakın ilişkilerde güven hissini daha fazla geliştirdiği, kendine yönelik olumlu benlik algısına sahip olduğu ve diğer bireylere yönelik olumlu zihinsel temsiller geliştirdiği söylenebilir. Bağlanma ve kültürlerarası farklılık üzerine yapılan çalışmalarda Asya ve Uzak Doğu toplumlarında güvensiz bağlanma biçimlerinden kaygılı veya korkulu bağlanmanın, Avrupa ve Amerika toplumlarında ise kaçınmalı bağlanmanın daha fazla geliştiğine yönelik sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmamızda güvensiz bağlanma tarzlarından kaygılı bağlanmanın daha fazla gelişmesi, çalışmamıza katılan bireylerin Asya toplumlarına benzer bir bağlanma tarzına sahip olduğunu gösterir.

Allah'a bağlanma tarzlarına yönelik yapılan çalışmalarda bireyler Allah'a daha fazla güvenli bağlanmaktadır.⁴⁶ Çalışmamızda da Allah'a güvenli bağlanma (n=535, %87,8), kaçınmalı bağlanma (n=17, %2,8) ve kaygılı bağlanma (n=57, %9,4) şeklinde geliştiğine yönelik sonuç elde edilmiştir. Yetişkin bağlanmada olduğu gibi Allah'a bağlamada da güveni bağlanma tarzının daha fazla geliştirdiği görülmektedir. Aynı zamanda yetişkin bağlanma ile Allah'a bağlanma tarzları arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kirkpatrick ve Shaver yaptığı bir araştırmada bireyler arasında Allah'a güvenli bağlanma tarzının daha fazla geliştiğine ve aynı zamanda anneye bağlanma tarzıyla yetişkin bağlanma ve Allah'a bağlanma biçimleri arasında ilişkinin

⁴⁴ Shaver, "Romantic Love Conceptualized As An Attachment Process", *Journal of Personality and Social Psychology*, 515.

⁴⁵ Subaşı, *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi*, 94.

⁴⁶ Pehr Granqvist - Berit Hagekull, "Religiosity, Adult Attachment, And Why "Singles" Are More Religious", *International Journal for the Psychology of Religion* 10/2, (2000), 116; Hacer Subaşı, "Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/2 (2010), 190.

olduğuna yönelik bulgular elde etmişlerdir.⁴⁷ Yetişkin bağlanma tarzlarıyla ve Allah'a bağlanma tarzları arasında ilişkinin olup olmadığına yönelik yapılan analizde, yetişkin bağlanma biçimi ile Allah'a bağlanma biçimi arasında ilişkinin olduğu ve yetişkine güvenli bağlanan bireylerin Allah'a güvenli bağlandığı, yetişkine güvensiz bağlananların ise Allah'a güvensiz bağlandıkları görülmektedir. Bu durumu Bowlby'nin içsel çalışan modellerine dayandırabilir. Erken çocuklukta bağlanma figürüne yönelik geliştirilen içsel çalışan modellerin bağlanma tarzını tayin ettiğini ve bunun süreklilik gösterdiği, ileriki yaşlarda da ergenin akranına, yetişkinin ise eşine benzer bağlanma tarzı geliştirdiği görülür. Akrana ya da eşe güvensiz bağlanan bireylerin güven hissini, yakınlık ve sıcaklık hissini telafi etmek için bireylerin din dönüşüm yaşadıkları bazı araştırmalarda tespit edilmiştir.⁴⁸

Kadın ve erkekler arasında yetişkin bağlanma ve Allah'a bağlanma tarzları istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmadığından dolayı bağlanma biçimleri kadın ve erkekler arasında benzerlik gösterir. Yaşam memnuniyeti kadın ve erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ve erkeklerin kadınlara nazaran yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diyaliz erkek hastaların yaşam memnuniyetinin yüksek olması benlik algılarının yüksek olmasıyla, kadın hastaların ise anksiyete, depresyon, ağrı ve yetersizlik puanlarının yüksek olmasıyla ilişkilendirebilir.⁴⁹ Kadınlara aile içi sorumluluklarının erkeklere nazaran daha fazla olması ve hastalık nedeniyle bunları yerine getirmede güçlük yaşamalarından dolayı anksiyetenin arttığı düşünülebilir.

Diyaliz hastalarının yaş grupları arasında yetişkin bağlanma tarzları benzer iken Allah'a bağlanma tarzları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu; yaşlıların Allah'a daha çok güvenli yetişkinlerin ise daha çok kaygılı ve kaçınılmalı bağlandığı görülür. Ciciirelli, yaşlılarda Tanrı'ya bağlanma üzerine yaptığı bir çalışmada yaşlıların Tanrı'ya derinden gelen bir bağla bağlandıklarını bunun da dindarlıkla, ölüm korkusu ve akran ya da eş kayıplarıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁵⁰ Bu çalışmada da yaşlıların yetişkinlere nazaran yaşama yönelik beklentilerinin

⁴⁷ Shaver, "Romantic Love Conceptualized As An Attachment Process", 271.

⁴⁸ Kirkpatrick, *Attachment, Evolution, and the Psychology of Religion*, 142.

⁴⁹ Ufuk Bal, *Anksiyete Bozukluklarında Cinsiyete Göre Semptom Farklılıkları* (Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, 2010), 68; Merve Kavla, *Hemodiyaliz Hastalarında Beden İmajı ve Kişilik Özelliklerinin Yaşam Kalitesi İle İlişkisi*, (Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 26.

⁵⁰ Victor Ciciirelli, "God As The Ultimate Attachment Figurefor Older Adults", *Attachment & Human Development* 6/4 (2004), 383-85.

daha az olması, akran kayıplarının fazla olması ve bu nedenle kendilerini ölüme daha yakın hissetmeleri ve ölüm hissinden dolayı Allah'a yakınlık kurma eğilimlerinin daha fazla olduğu düşünülebilir. Yetişkinlerin ise genç yaşta hasta olmalarını anlamlandırmamaları, yaşlılara nazaran yaşam beklentilerinin daha fazla olması ve beklentilerini hastalık nedeniyle; istenilen ölçüde karşılayamamaları, aile içi yükümlülüklerini istenilen düzeyde yerine getirememeleri ve bu konuda Allah'ın kendilerine yardımcı olmadığına inanmaları ve benzeri nedenlere bağlı olarak Allah'ı kendilerine uzak hissetmelerinden kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Diyaliz hastası evli ve bekâr bireyler arasında Allah'a bağlanma tarzları istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği; evli bireylerin Allah'a daha fazla güvenli ve kaçınılmalı, bekâr bireylerin ise daha fazla kaygılı ve kaçınılmalı bağlandığı tespit edilmiştir. Granqvist ve Hagekull, ise üniversite öğrencileri üzerine yaptığı bir araştırmada bekârların evlilere nazaran Allah'a daha çok güvenli bağlandığını ve bunu telafi süreciyle ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁵¹ Diyaliz hastası evli bireylerin Allah'a güvenli bağlanmaları; romantik ilişkide güvenli bağlanma geliştirmeleriyle, aile içinde eş ve çocuklarından yeterli düzeyde manevi destek almalarıyla ve de Allah'ı kendilerine yakın hissetmeleriyle; Allah'a kaçınılmalı bağlanmaları ise romantik ilişkide güvensiz bağlanmalarıyla, yakın çevreden istenilen düzeyde sosyal ve manevi destek alamamalarıyla ve Allah'ın kendilerine uzak olduğunu hissetmeleriyle ilişkilendirebilir. Diyaliz hastası bekâr bireylerin Allah'a kaygılı bağlanmaları; Allah'ın, kendisini (hastayı) sevmediği için bu hastalığı kendilerine verdiğini, bu hastalık nedeniyle romantik eşe sahip olamayacağını düşünmeleri ve hastalığa bağlı olarak yaşadığı sorunlar karşısında romantik eşten yardım alamamalarıyla vd. ilişkilendirebilir.

Diyaliz hastalarının eğitim durumları arasında yetişkin bağlanma biçimleri istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken Allah'a bağlanma biçimleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu görülür. İlkokul mezunlarının Allah'a daha çok güvenli bağlandığı lise mezunlarının ise Allah'a daha çok kaçınılmalı bağlandığı tespit edilmiştir. Bu farklılık bireylerin dindarlık durumlarıyla ilişkilendirebilir. Yapılan bazı çalışmalarda bireyin eğitim düzeyi arttıkça dindarlığın azaldığına yönelik veriler elde edilmiştir.⁵² Dindar olan bireyler Allah'a yakınlığı arttırarak güven hissini

⁵¹ B. Granqvist - P. Hagekull, "Religiosity, Adult Attachment, And Why "Singles" Are More Religious", *International Journal for the Psychology of Religion*, 10/2 (2009), 120.

⁵² Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak* (İstanbul, İz yayıncılık, 2010), 101; Nevzat Gencer, *Hemodiyaliz Hastalarında Dindarlık Ve Öznel İyi Oluş*, (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

deneyimler ve bu durum da Allah'a güvenli bağlanmayla ilişkili olduğunu gösterir.⁵³

Yapılan bazı çalışmalarda güvenli bağlanan bireylerin kaygı ve kaçınmalı bağlanan bireylere göre daha yüksek gelir düzeyine sahip olduğu görülür. Weinfeld, Sroufe ve Egeland'in çocukluktan yetişkinliğe bağlanma devamlılığı ve düşük gelir düzeyi değişkeni üzerine yaptıkları ortak çalışmada, güvenli bağlanan bireylerin sosyoekonomik durumlarının güvensiz bağlananlara göre daha yüksek olduğu ve düşük gelirli aile çocuklarının; çocuklukta ebeveyne güvenli bağlanmalarına rağmen yetişkinlikte güvensiz bağlanma geliştirdiklerini tespit etmiştir.⁵⁴ Orta ve üzeri gelir düzeyine sahip olan bireylerin güvenli bağlanma geliştirmelerinin nedeni; stres azaltan etkinliklere dilediği zaman katılabilmeleri, yaşadıkları çevre koşullarına kolayca uyum sağlayabilmeleri veya daha fazla olumlu duygulara sahip olmalarından ötürü sahip oldukları şeylere yönelik olumsuz değerlendirmeler yapmamalarından olabilir. Düşük gelir düzeyine sahip olan bireylerin güvensiz bağlanmalarının nedeni ise gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalmaları, yakın çevresinin, ihtiyaçlarına cevap verebilir olmamaları ve yahut sahip oldukları olumsuz duygular nedeniyle kendine ve sahip olduğu şeylere yönelik olumsuz değer atfetmelerinden kaynaklı olabilir. Gelir düzeyleri ile Allah'a bağlanma biçimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmadığından Allah'a bağlanma ile gelir düzeyi arasında bir ilişki olmadığını söylemek mümkündür. Yaşam memnuniyeti ile gelir düzeyleri arasında ilişki olduğu ve gelir düzeyi arttıkça yaşam memnuniyetinin arttığı tespit edilmiştir. Düşük gelir nedeniyle ihtiyaçların yeterli düzeyde karşılanmaması yaşam memnuniyetinin azalmasına neden olduğu ifade edilebilir.

Duygu durumu ile bağlanma biçimleri arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişkiye göre olumlu duygulara sahip olan bireyler bağlanma figürüne güvenli, olumsuz duygulara sahip olan bireyler ise bağlanma figürüne kaçınmalı ve kaygılı bağlanırlar. Bartholomew ve Horowitz, yetişkin bağlanma biçimlerinin nitelendirilmesi üzerine yaptığı çalışmada güvenli bağlananların kendine yönelik olumlu benlik algısı ve diğerine yönelik

Doktora Tezi, 2019), 156.

⁵³ Fatma Sağlam Demirkan, *Diyaliz Hastalarında Bağlanma, Dini Başa Çıkma ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 123-24.

⁵⁴ Nancy S. Weinfeld et al., "Attachment From Infancy to Early Adulthood in A High-Risk Sample: Continuity, Discontinuity, and Their Correlates", *Child Development* 71/3 (2000), 700.

olumlu tutumlar ve zihinsel temsiller; güvensiz bağlananların ise kendine yönelik olumsuz benlik algısı ya da diğerine yönelik olumsuz tutum ve zihinsel temsiller geliştirdiklerini tespit etmişlerdir.⁵⁵ Güvenli bağlanan bireyler bağlanma figürüne olumlu tutum ve zihinsel temsiller geliştirdiklerinden dolayı diğer bireyleri; sevgi dolu, güvenilir, ulaşılabilir, destekleyici olarak algılarlar ve olumlu benliğe sahip olmaları nedeniyle de kendilerini sevmeye değer biri olarak görürler. Güvensiz bağlananlar ise kendilerine veya diğerlerine yönelik olumsuz tutum geliştirmeleri sebebiyle yakın ilişkilerde kaygı ve ya kaçınma eğilimleri yüksektir. Akyol ve Işık romantik ilişkilerde olumlu duygu durumu ile umut arasında pozitif ilişki olduğunu ve aynı zamanda umut ile güvenli bağlanma arasında pozitif ilişki, saplantılı ve kaygılı bağlanma arasında ise negatif ilişki olduğunu tespit etmiştir.⁵⁶

Yaşam memnuniyetinin duygu durumu ve bağlanma biçimleri arasındaki ilişki analiz edildiğinde yaşam memnuniyeti ile duygu durumu ve bağlanma tarzları arasında ilişki olduğu görülmektedir. Olumlu duyguya sahip olan bireylerin yaşam memnuniyeti olumsuz duygulara sahip olan bireylere nazaran daha yüksek olduğu gibi güvenli bağlanan bireylerin yaşam memnuniyeti güvensiz bağlanan bireylere nazaran daha yüksektir. Bu durum bireylerin bağlanma figürlerine yönelik geliştirdikleri tutumlarla ve zihinsel temsillerle ilişkilendirilebilir. Ainsworth'a göre bağlanma figürüne yönelik geliştirilen tutum ve zihinsel temsiller bireyin bağlanma figürüne nasıl bir bağlanma tarzı geliştireceğini tayin eder. Olumlu duyguya sahip olan bireylerin bağlanma figürüne güvenli, olumsuz duyguya sahip olan bireylerin güvensiz bağlanmaları ve aynı zamanda güvenli bağlanan bireylerin kendilerine sevmeye değer biri olarak ve diğerlerini de güvenilir biri olarak görmeleri bu durumu açıklar niteliktedir. Güvenli bağlanan bireylerin stresli yaşam olayları karşısında diğerlerinden yardım almaya açık olmaları ve olumlu dini başa çıkma etkinliklerini kullanmaları⁵⁷ onların yaşam memnuniyeti olumlu etkilemektedir. Guarnieri ve arkadaşları, anne-babaya ve akrana bağlanma ile yaşam memnuniyeti arasında pozitif ilişki olduğunu ve romantik bağlanmanın yaşam memnuniyetinin bir yordayıcısı olduğunu.⁵⁸ Kent, Bradshaw ve Uecker de Tanrı'ya güvenli bağlanan

⁵⁵ K. Bartholmew - L. M. Horowitz, "Attachment Styles Among Young Adults: A Test Of A Four-Category Model", *Journal of Personality and Social Psychology* 61/2 (1991), 227-29.

⁵⁶ Elvan Yıldız Akyol - Şerife Işık, "Romantik İlişkilerde Umut: Bağlanma Stilleri ve Olumlu-Olumsuz Duygu", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 16/2 (2016), 147.

⁵⁷ Demirkan, *Diyaliz Hastalarında Bağlanma, Dini Başa Çıkma ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, s. 155.

⁵⁸ S. Guarnieri - et al., "Attachment Relationships And Life Satisfaction During Emerging

yaşlı bireyler arasında Tanrı tarafından affedilme duygusunun ve olumlu benlik algısının daha yüksek olduğunu ve bunun da yaşam memnuniyetine olumlu etki ettiğini tespit etmişlerdir.⁵⁹ Farklı bir çalışmada da olumlu duygu olan minnettarlık ile ve yaşam memnuniyetiyle arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.⁶⁰

SONUÇ

İçsel çalışan modellere bağlı olarak bağlanma figürüne yönelik gelişen zihinsel, duygusal ve davranışsal tutum bilişenleri, bağlanma biçimlerini tayin etmektedir. Yaşam memnuniyetinin bağlanma biçimleriyle arasında ilişki olduğu gibi sahip olunan olumlu/olumsuz duygu durumlarıyla da arasında ilişki vardır. Aynı zamanda yakın ilişkilere bağlı olarak gelişen bağlanma tarzları ile Allah'a bağlanma tarzları arasında ilişki olduğu görülmür. Yakın ilişkilere yetişkine güvenli bağlanan bireyler Allah'a da güvenli, yetişkine güvensiz bağlanan bireyler Allah'a da güvensiz bağlanırlar. Hem güvenli bağlanan bireylerin hem de olumlu duygu durumuna sahip olan bireylerin yaşam memnuniyetleri daha yüksektir. Diğer araştırma sonuçlarından farklı olarak evli bireyler Allah'a daha fazla güvenli bağlanırken bekârlar ise daha fazla kaygılı bağlanmaktadır. Bu durum da hastaların, hastalığın getirdiği sorunlarla başa çıkmada başarılı olup olamamalarıyla ilişkilendirebilir.

Stresli yaşam olayları karşısında bağlanma biçimleri, bireyin sorunlarla başa çıkmada nasıl bir yol izleyeceğine yön vermektedir. Bağlanma figürüne güvenli bağlanan bireyler kendi benliğine ve diğerine/Allah'a yönelik olumlu tutumlar geliştirdiğinden dolayı stresli yaşam olayları karşısında diğerine/Allah'a yakınlık kurarak stresli durumdan kurtulmak için çaba gösterirler. Güvensiz bağlanan bireyler ise kendine ve diğerine/Allah'a yönelik olumsuz tutumlar geliştirdiğinden dolayı stresli durumları ya görmemezlikten gelerek kaçınma davranışı sergilerler ya da tamamen soruna odaklanarak kaygılarını arttırırlar. Güvenli bağlanan bireyler çözüme odaklanarak sorunlardan kurtulurken, güvensiz bağlanan bireyler ise sorunu görmezden gelerek sorunu ötelere ve ya tamamen soruna odaklanarak kaygı düzeylerini arttırırlar. Bu gibi sebeplerden dolayı güvenli bağlananla-

Adulthood", *Social Indicators Research* 121/3 (2014), 839-40.

⁵⁹ Blake Victor Kent et al., "Forgiveness, Attachment to God, and Mental Health Outcomes in Older US Adults: A Longitudinal Study", *Research on Aging* 40/5 (2018), 16.

⁶⁰ Alex M. Wood et al., "Gratitude And Well-Being: A Review And Theoretical Integration", *Clinical Psychology Review* 30/7 (2010), 895.

rın yaşam memnuniyeti güvensiz bağlananlara nazaran daha yüksektir. Sonuç olarak yaşam memnuniyetinin bireyin yakın ilişkilerde ve Allah'la olan ilişkisinde geliştirdiği bağlanma tarzıyla ve sahip olduğu duygu durumuyla doğrudan ilişkisi olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, Mary D. Salter, et. al. "Attachment and Attachment Behaviors". *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. New York and London: Routledge, 2015, 18-21.
- Akyol, Elvan Yıldız - Şerife Işık. "Romantik İlişkilerde Umud: Bağlanma Stilleri ve Olumlu-Olumsuz Duygu", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 16/2 (2016), 139-156.
- Bal, Ufuk. *Anksiyete Bozukluklarında Cinsiyete Göre Semptom Farklılıkları*. Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2010.
- Bartholmew, K. - L. M. Horowitz. "Attachment Styles among Young Adults: A Test of a Four-Category Model". *Journal of Personality and Social Psychology* 61/2 (1991), 226-44.
- Beck, Richard - Angie McDonald. "Attachment To God: The Attachment To God Inventory, Tests Of Working Model Correspondence, And An Exploration Of Faith Group Differences". *Journal of Psychology and Theology* 32/2 (2004), 92-103.
- Berk, Laura E. *Child Development*. 9th., Pearson, 2012.
- Batak, Kemal. "Aristoteles'te En Yüksek Entelektüel Erdem". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18/33 (2016), 17-28.
- Bowlby, John. *Bağlanma*. çev: Tuğrul Veli Soylu. İstanbul: Pinhan Yay. 2012.
- Brown, R. Michael Stephanie - L. Brown. "Informal Caregiving: A Reappraisal of Effects on Caregivers". *Social Issues and Policy Review* 8/1 2014, 74-102.
- Cassidy, Jude. "Nature of Child's Ties": *Handbook Of Attachment: Theory, Research and Clinical Application*. New York: Guildford Press, 1999, 3-22.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma yay., 1999.
- Victor Cicirelli: "God As The Ultimate Attachment Figurefor Older Adults". *Attachment & Human Development* 6/4 (2004), 371 – 388.
- Diener E. "Guidelines For National Indicators Of Subjective Well-Being And ill-Being" *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being*. 7/4 (2006), 397-404.

- Gencer, Nevzat. *Hemodiyaliz Hastalarında Dindarlık Ve Öznel İyi Oluş*. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Gnilka, P. B., et al. "Adaptive and Maladaptive Perfectionism as Mediators of Adult Attachment Styles and Depression, Hopelessness, and Life Satisfaction". *Journal of Counseling & Development* 91/1 (2013), 78–86.
- Pehr, Granqvist – Hagekull, Berit. "Religiousness and Perceived Childhood Attachment: Profiling Socialized Correspondence and Emotional Compensation". *Journal for the Scientific Study of Religion*. 38/2, (1999), 254-73.
- Granqvist, Pehr, Berit Hagekull. "Religiosity, Adult Attachment, And Why "Singles" Are More Religious". *International Journal for the Psychology of Religion* 10/2 (2000), 111–123.
- Granqvist, P. B. Hagekull. "Religiosity, Adult Attachment, And Why "Singles" Are More Religious". *International Journal for the Psychology of Religion* 10/2 (2009), 111-23.
- Guarnieri, S., et al. "Attachment Relationships And Life Satisfaction During Emerging Adulthood". *Social Indicators Research* 121/3 (2014), 833–847
- Hall, Tood W. "Psychoanalysis, Attachment, and Spirituality Part I: The Emergence of Two Relational Traditions". *Journal of Psychology and Theology* 35/1 (2007), 14-28.
- Harwood, R. L., et al. *Culture And Attachment: Perceptions Of The Child In Context*. New York: Guilford Press, 1995.
- Hayta, Akif. *Allah'a Bağlanmak: Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi*. İstanbul: Onto Yay. 2017.
- Hazan, C. P. - R. Shaver. "Romantic Love Conceptualized As An Attachment Process", *Journal of Personality and Social Psychology* 52/3 (1987), 511-24.
- Kavla, Merve. *Hemodiyaliz Hastalarında Beden İmajı Ve Kişilik Özelliklerinin Yaşam Kalitesi İle İlişkisi*. Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kent, Blake Victor, et al. "Forgiveness, Attachment to God, and Mental Health Outcomes in Older US Adults: A Longitudinal Study". *Research on Aging* 40/5 (2018), 1-14.
- Kesebir, Sermin, et al. "Bağlanma ve Psikopatoloji". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3/2 (2011), 321-342.
- Khilnani, Aneka. "Doing Well by Doing Good Benefits for the Benefactor". *Gettysburg Social Sciences Review* 2/1 (2018), 27-38.
- Kirkpatrick, Lee A. *Attachment, Evolution, and the Psychology of Religion*. New York and London, Guilford Press, 2005.

- Lopez, F. G. - Brennan, K. A. "Dynamic Processes Underlying Adult Attachment Organization: Toward An Attachment Theoretical Perspective On The Healthy And Effective Self". *Journal of Counseling Psychology* 47/3 (2000), 283-300.
- Main, M. - Solomon, J. "Procedures For Identifying Disorganized/Disoriented Infants During The Ainsworth Strange Situation". *Attachment In The Preschool Years*. Chicago University of Chicago Press, 1990. 121-160.
- Naomi, Quinn - Marie Mageo, Jeannette. "Attachment and Culture: A Introduction", *Cultural Perspectives On A Western Theory*. New York, Palgrave Macmillian, 2013, 3-32.
- Nicolas, Loewe, et. al. "Life Domain Satisfactions as Predictors of Overall Life Satisfaction Among Workers: Evidence from Chile". *Springer Soc. Indic. Res* 118/1 (2014), 71-86.
- Öksüz, Ergün - Malhan, Simten. *Sağlığa Bağlı Yaşam Kalitesi Kalitemetri*. Ankara: Başkent Üniversitesi Yay., 2005.
- Pavot, William. "The Assessment Of Subjective Well- Being: Successes And Shortfalls". *The Science Of Subjective Well- Being*. New York: Guilford, 2008, 124-140.
- Pavot, William, Ed. Diener. "Review of the Satisfaction With Life Scale". *Psychological Assessment* 5/2 (1993), 164-172.
- Rothbaum, Fred, et. al. "Attachment and Culture: Security In The United States and Japan". *American Psychologist* 55/10 (2000), 1093-1104.
- Sağlam Demirkan, Fatma. *Diyaliz Hastalarında Bağlanma, Dini Başa Çıkma ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Sarı, Tuba. *Üniversite Öğrencilerinde Romantik İlişkilerle İlgili Olmayan Akılcı İnançlar, Bağlanma Boyutları ve İlişki Doyumu Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Soysal, A. Şebnem, vd. "Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış". *Klinik Psikiyatri Dergisi* 8/2 (2005), 88-99.
- Subaşı, Hacer. *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 12/2 (2012), 175-98.
- Subaşı, Hacer. *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Suomi, Stephen J., et al. "Rigorous Experiments on Monkey Love: An Account of

- Harry F. Harlow's Role in the History of Attachment Theory". *Integr Psych Behav* 42/4 (2008), 354–369.
- Sümer, Nebi – Güngör, Derya. "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma". *Türk Psikoloji Dergisi* 14/43 (1999), 71-106.
- Vatan, Sevginar. *Duyguların, Duygu Düzenlemenin, Obsesif İnançların, Düşünce Kontrolünün ve Bağlanmanın, Obsesif Kompulsif Bozukluktaki Farklı Belirtilerdeki Rollerin İncelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Süleymanlar, Gütekin, vd. *Diyaliz ve Transplantasyon*. Türk Nefroloji Derneği Yayınları, 2018.
- Weinfield, Nancy S., et al. "Attachment from Infancy to Early Adulthood in a High-Risk Sample: Continuity, Discontinuity, and Their Correlates". *Child Development* 71/3 (2000).
- Wood, Alex M., et al. "Gratitude And Well-Being: A Review And Theoretical Integration". *Clinical Psychology Review* 30/7 (2010), 890–905.